

Identification of threats to the national security of Ukraine in the field of electricity

Визначення загроз національній безпеці України в сфері електроенергетики

Denis Moldovanov

Key words:

national security, energy security, electricity, threats to national security.

Ключові слова:

національна безпека, енергетична безпека, електроенергетика, загрози національній безпеці.

Постановка проблеми. Стрімкий технічний розвиток спричинив ряд можливих загроз, які можна віднести як до енергетичної безпеки, так і до більш загальної категорії національної безпеки України. Так, для того, щоб подолати ці загрози, передусім необхідно їх встановити. Таким чином, у роботі будуть розглядатись взаємозв'язки національної безпеки та енергетичної безпеки та питання й шляхи встановлення зазначених загроз.

Результати аналізу наукових джерел і публікацій. Наразі є велика кількість досліджень вченими сфери національної безпеки та її складників. Вагомий внесок у теорію і практику національної безпеки зробили такі вчені, як С. Браун, Б. Броді, А. Возженіков, Д.В. Задихайдо, Г.В. Новицький та інші.

Крім того, велике значення для науки та практики мають дослідження більш вузької категорії, такої як енергетична безпека, якій присвячені праці С.В. Васильчака, О.Р. Жидяка, Г.И. Скороика, О.І. Тревоги, М.Б. Швецова та інших.

Метою статті є визначення поняття енергетичної безпеки держави та факторів, які можуть становити загрозу для її забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Поняття національної безпеки України досить широко досліджується у науковій літературі, однак у нашій роботі ми будемо використовувати визначення, що закріплене в ЗУ «Про національну безпеку України»: захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. Виходячи із наведеного, необхідно виокремити категорію національних інтересів України, які є життєво важливими інтересами людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробуту її громадян¹.

На думку Г.В. Новицького, національні інтереси виокремлюються в суб'єктивному розумінні життєво важливих потреб країни. Безпека є саме такою потребою. А отже, основний національний інтерес України – забезпечення її безпеки².

В науці також виокремлюють такий рівень національних інтересів держави, як рівень ключових зовнішньополітичних інтересів. Він пов'язаний із забезпеченням її цілісністю і безпекою як соціально-економічної, політичної, національно-історичної та культурної спільності із захистом економічної і політичної незалежності держави. Головні інтереси держава забезпечує усіма військовими, економічними, дипломатичними ідеологічними та культурними засобами³.

¹ Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469- VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 31, ст. 241

² Новицький Г.В. Теоретико-правові основи забезпечення національної безпеки України : монографія. Київ : Інтертехнологія, 2008. 46 с.

³ Довідник з політології. Національні інтереси. URL: http://slovník.com.ua/?grupa=3&id_sl=127.

Таким чином, виникає така категорія, як «економічна безпека». Одним із поглядів на зазначене питання є думка Л.І. Дмитриченка, в якій він розглядає економічну безпеку як стан держави, за якого створюються і розвиваються ефективні умови для зростання добробуту громадян. Основним критерієм економічної безпеки країни вважається здатність її економіки зберігати та швидко поновлювати рівень суспільного відтворення в умовах критичного зменшення поставок ресурсів або кризових ситуацій внутрішнього чи зовнішнього характеру.⁴ Тобто поняття економічної безпеки є багатокомпонентним, яке вміщає такі категорії, як соціальна, екологічна, територіальна, правова, енергетична, інформаційна безпеки, та безпека в інших сферах життя країни.

Свою чергою КМУ у концепції діяльності органів виконавчої влади у забезпеченні енергетичної безпеки України зазначає, що складником економічної безпеки є енергетична безпека України⁵.

Відповідно до даних Державної служби статистики України власне виробництво енергоносіїв країни забезпечило лише 65,7% обсягів загального постачання первинної енергії. Дефіцит становить 34,3%. Різниця між імпортом та експортом загального постачання первинної енергії складає 89 625 тис. т н.е. на користь імпорту⁶.

Енергетична безпека гарантує захист особи, суспільства, держави від дефіциту паливно-енергетичних ресурсів. Споживання енергії є обов'язковою умовою нормального функціонування людства.

ЗУ «Про електроенергетику», який втратив чинність, надає необхідне нам визначення енергетичної безпеки: стан електроенергетики, що гарантує технічно та економічно безпечне задоволення поточних і перспективних потреб споживачів в енергії та охорону навколишнього природного середовища⁷.

Таким чином, ми доходимо висновків, що енергетична безпека виражається у безперебійності, належній якості та відсутності шкоди екології, крім того, задоволення потреб споживачів повинно бути безпечне для економіки країни.

Під загрозами енергетичній безпеці, на нашу думку, необхідно мати на увазі явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів в галузі електроенергетики, а саме в забезпеченні населення електроенергією.

У науковій літературі загрози енергетичній безпеці зазвичай розкривають шляхом класифікації їх за певними ознаками. Однак Г.І. Скорик, М.Б. Швецов та О.І. Тревого наводять такі загрози для енергетичної безпеки України, не застосовуючи будь-яку класифікацію для них: високий ступінь заполітизованості; неефективна система управління; недосконала система тарифних ставок; невиконання законодавчо закріплених пріоритетів на практиці та неузгодженість їх із нормативно-правовими актами законодавства ЄС; брак інвестицій; неефективне використання наявних природних ресурсів та недостатній рівень розвитку видобувної галузі; недиверсифікованість поставок; відсутність впливу на підприємства-монополісти⁸.

С.В. Васильчак та О.Р. Жидяк розділяють загрози енергетичної безпеки на економічну, зовнішньоекономічну та зовнішньополітичну, соціально-політичну, техногенну, природну та окремо виокремлюють загрози, пов'язані з недостатньо ефективним менеджментом⁹.

Зазначена класифікація та виокремлені окремо загрози вважаємо доречними для наукового дослідження, однак класифікація, на нашу думку, має виходити з емпіричного дослідження визначення електричної безпеки. Таким чином, доцільним буде надати власну класифікацію. Так, виявлення загроз енергетичній безпеці України буде реалізоване шляхом моделювання обставин безпосередньої загрози із застосуванням ознак, які впливають із визначення енергетичної безпеки, а саме: безперебійність енергопостачання, якість енергоресурсів, завдання шкоди екології та економічна доцільність.

⁴ Дмитриченко Л.І. Государственное регулирование экономики: методология и теория : монография. Донецк: УкрИТЭК, 2008. 127 с.

⁵ Концепція діяльності органів виконавчої влади у забезпеченні енергетичної безпеки України: затв. пост. Кабінету Міністрів України від 19 січня 1998 року. № 48

⁶ Використання та запаси палива у 2018 році : Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/energ/vz_pal/arh_vz_pal_u.htm (дата звернення 17.10.2019).

⁷ Про електроенергетику: Закон України від 16 жовтня 1997 року № 575/97 ВР. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 1. ст. 1

⁸ Скорик Г.И. Энергетическая составляющая экономической безопасности Украины: состояние и перспективы развития / Г.И. Скорик, М.Б. Швецова, О.И. Тревого. Науковий вісник НЛТУ України. 2014. вип. № 24.4. 304 с.

⁹ Васильчак С.В. Угрозы энергетической безопасности – угрозы устойчивому мировому развитию / С.В. Васильчак, О.Р. Жидяк. Науковий вісник НЛТУ України. 2014. Вип. № 24.10. с. 165–167.

Безперебійність енергопостачання. Відсутність визначення безперебійності енергопостачання у вітчизняній науці визначає проблему, яку зможемо вирішити шляхом диференціації та аналізу згаданого поняття. Так, «безперебійність» – це стан, який характеризується відсутністю затримок, перебоїв та перерви¹⁰.

У законодавстві не надається визначення «електропостачання», однак в ЗУ «Про ринок електричної енергії» надається визначення електропостачальника. Так, електропостачальником вважається суб'єкт господарювання, який здійснює продаж електричної енергії за договором постачання електричної енергії споживачу¹¹.

За договором постачання електричної енергії одна сторона (постачальник) зобов'язується надавати другій стороні (споживачеві) енергетичні та інші ресурси, передбачені договором, а споживач зобов'язується оплачувати вартість прийнятих ресурсів та дотримуватись передбаченого договором режиму її використання, а також забезпечити безпечну експлуатацію енергетичного та іншого обладнання¹².

Таким чином, «електропостачання» – це продаж електричної енергії від постачальника споживачеві із наступною її оплатою споживачем.

Отже, синтезувавши вищенаведені визначення, можемо зазначити, що безперебійність енергопостачання – це забезпечення постачальником споживача електроенергією та іншими енергоресурсами відповідно до договору про енергоспоживання, яке здійснюється без затримок, перебоїв та перерви.

Відповідно до Енергетичної стратегії України на період до 2035 року¹³ можна визначити за ознакою безперебійності енергопостачання такі загрози для енергетичної безпеки:

- 1) Імпортозалежність. Ця ознака виражається у залежності від імпортованих паливних ресурсів, енергетичного обладнання, матеріалів, невиконання договірних поставок. Необхідно враховувати, що на фоні світового технічного прогресу споживання електроенергії в енергосистемі України зростає кожного року, як результат – формування в країні дефіциту енергоресурсів. Традиційно найбільш затребуваними в Україні наразі є викопні ресурси: природний газ і вугілля, які сумарно становлять понад 60% вітчизняного енергетичного балансу.

Разом з тим на ряді блоків АЕС триває ремонтна кампанія. Відповідно до даних з сайту ДП «НАЕК «Енергоатом» з 2018 року 5 енергоблоків не діють¹⁴. У зв'язку з цим ТЕС та ТЕЦ працюють на граничних потужностях, через що галузь електроенергетики загалом має незадовільний стан.

У країні прослідковується дефіцит енергоресурсів, через що виникає енергетична залежність України від країн, що імпортують залишки енергії. Серед цих країн Російська Федерація (яку Верховна Рада України визнала державою-агресором), Білорусь, Литва, Словаччина, Угорщина та інші. Тобто зазначені держави шляхом застосування штучного зростання ціни чи створення дефіциту або інших засобів впливу можуть впливати на енергетичну самостійність нашої країни, що може ставити під загрозу національну безпеку країни;

- 2) Соціально-політичні конфлікти. Вони виникають як зіткнення двох чи більше різноспрямованих сил, політичних сил із метою реалізації їх соціальних інтересів в умовах взаємної протидії¹⁵;
- 3) Дискримінаційні заходи з боку зарубіжних країн. Зазначена категорія тісно пов'язана з державними інтересами. Так, на думку А.В. Симонова, інтереси держав вступають у протиріччя з інтересами інших учасників міжнародних відносин, в результаті чого зіткнення інтересів призводить до конфліктів. Так, засобами тиску в міжнародній політиці є санкції, які виражаються шляхом повної або часткової заборони експорту товарів у ці країни, імпорту товарів із цих країн, а також в обмеженні із країнами, що застосовують санкції фінансових операцій, включаючи інвестиції та транскордонні розрахунки¹⁶.

¹⁰ Словник Української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua/s/bezperebijnyj>.

¹¹ Про ринок електричної енергії : Закон України від 13 квітня 2017 року № 2019- VIII. Відомості Верховної Ради. 2017. № 27-28. ст.312

¹² Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 18.12.2016. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/c435-15/conv/page>.

¹³ Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 року № 605-р. URL: <http://mpe.kmu.gov.ua/minu-gol/control/uk/doccatalog/list?currDir=50358>

¹⁴ Енергоатом Україна. Видання національної атомної енергогенеруючої компанії «Енергоатом». № 1 (46) 2018. с.22

¹⁵ Федірко І.П. Соціально-політичні конфлікти як об'єкт дослідження. Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Філософія. Політологія. 2005. 73–75. С. 63–65.

¹⁶ Симонов А.В. Внешнеполитические интересы в политической теории и практике. Социология власти. 2008. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vneshnepoliticheskie-interesy-v-politicheskoy-teorii-i-praktike>.

Якісні енергоресурси. Так, якість електричної енергії – це сукупність властивостей електричної енергії відповідно до встановлених стандартів, які визначають ступінь її придатності для використання за призначенням¹⁷. У цій сфері можна виокремити такі загрози для енергетичної безпеки:

- 1) низька кваліфікація. Ця загроза характеризується недостатньою підготовкою, знаннями та вміннями у осіб, які займаються генерацією та постачанням електроенергії;
- 2) низький технічний рівень та якість устаткування і систем.

Завдання шкоди екології. В Україні поточний рівень викидів забруднюючих речовин перевищує нормативи ЄС у середньому в 7–80 разів залежно від їх типу. Отже, до цих загроз належать:

- 1) Забруднення під час видобування викопних джерел енергії. Сюди можна віднести порушення встановлених правил і режиму експлуатації установок в процесі видобування первинних енергоресурсів. Також є радіаційна небезпека на території, де знаходяться, експлуатуються підприємства по видобуванню уранової руди, ядерні установки, об'єкти, призначені для поводження з радіоактивними відходами, джерела іонізуючого випромінювання, а також відомості щодо безпеки ядерної установки чи об'єкта, призначеного для поводження з радіоактивними відходами, будівництво яких планується або здійснюється, та тих, що експлуатуються або знімаються з експлуатації;
- 2) Забруднення під час перевезення. Так, дійсно, міжнародними угодами та внутрішнім законодавством встановлені санкції для перевізників за шкоду, спричинену під час перевезення небезпечних вантажів водним, залізничним та автомобільним транспортом, однак збитки екології все одно завдаються, що негативно позначається на життєдіяльності людей загалом. На жаль, до сьогодні не винайдено, як на міжнародному, так і на національному рівнях, шляхів подолання цієї проблеми.
- 3) Викиди під час переробки первинних (викопних) джерел енергії. Розрив між обсягами накопичення відходів та обсягами їх утилізації і знешкодження поглиблює екологічну кризу. Сьогодні більшість відходів або взагалі не використовується, або використовується за найпростішими технологічними схемами, які не забезпечують повної реалізації їхнього ресурсного потенціалу¹⁸.

Економічна доцільність. Економічну доцільність характеризує обґрунтованість операцій із забезпечення населення електроенергією, спрямованих на досягнення економічного результату та незавдання збитків державному бюджету. Натомість в Україні поширені такі явища:

- 1) Неефективне використання паливних та матеріальних ресурсів. Так, поняття нераціонального (неефективного) використання паливно-енергетичних ресурсів містилось в ЗУ «Про енергозбереження», яке втратило чинність, однак вважаємо за можливе його використати. Отже, нераціональне (неефективне) використання паливно-енергетичних ресурсів – це прямі втрати паливно-енергетичних ресурсів, їх марнотратне витрачання та використання паливно-енергетичних ресурсів понад показники питомих витрат¹⁹;
- 2) Надмірно високі ціни на паливні та матеріальні ресурси. Так, в Україні відбувається невпинне зростання витрат на одержання первинної сировини. Крім того, додається проблема ресурсної залежності України від зовнішніх джерел багатьох видів сировини;
- 3) Помилки та неефективна реалізація економічної політики держави. Так, Україна має змогу використовувати всі переваги транзитної держави, оскільки має вигідне географічне розташування на перетині газо- та нафтотранспортних потоків. Проте геополітичний складник цього процесу дедалі частіше стає загрозою для енергетичної безпеки України;
- 4) Недосконала правова і законодавча бази. Як в Україні, так і по всьому світові занепокоєні швидким зменшенням, вичерпанням первинних джерел енергії. Світ швидко змінюється, однак законодавча база держав лише намагається встигнути за швидкоплинними навколишніми умовами, які впливають на національну безпеку країни.

Базуючись на аналізі основних загроз національній електроенергетичній безпеці України, потрібно надалі розробити систему фінансово-правових засобів забезпечення національної електроенергетичної безпеки.

¹⁷ Якість електричної енергії: Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг [Інтернет-портал]. URL: <http://www.nerc.gov.ua/?id=19529>.

¹⁸ Рябець К.А.. Екологічне право України : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури. 2009. с. 150–153.

¹⁹ Про енергозбереження: Законі України від 01 липня 1994 року № 74/94-ВР. Відомості Верховної Ради. 1994. № 30. ст. 283

Висновки. Електроенергетична безпека – це складова частина економічної безпеки та національної безпеки України загалом.

Було запропоновано визначення поняття «загрози енергетичній безпеці» – явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів в галузі електроенергетики, а саме в забезпеченні населення електроенергією.

Запропоновано авторську класифікацію загроз національній електроенергетичній безпеці, що ґрунтується на застосуванні ознак, які впливають із визначення енергетичної безпеки: безперебійність енергопостачання, якість енергоресурсу, завдання шкоди екології та економічна доцільність.

На основі вже наявних класифікацій та поданої у роботі авторської класифікації загроз національній електроенергетичній безпеці України надалі необхідно на законодавчому рівні закріпити систему фінансово-правових засобів забезпечення національної електроенергетичної безпеки.

Анотація

У дослідженні розглядається залежність енергетичної безпеки від національної безпеки України та навпаки. Крім того, надаються авторські визначення ряду понять, які доповнять теоретичні бази та можуть слугувати альтернативою до законодавчих визначень. Також під час розгляду зазначених питань була надана авторська класифікація загроз національній безпеці в сфері електроенергетики, яка заснована на дослідженнях вітчизняних науковців. У процесі класифікації загроз були виявлені можливі загрози для енергетичної безпеки та започаткована можливість для подальших досліджень у сфері їх виявлення, попередження, нейтралізації та ліквідації.

Summary

This study proves the dependence of energy security on national security of Ukraine and vice versa. It also provides the author with definitions of a number of concepts that will complement theoretical bases and serve as an alternative to legislative definitions. In addition, when considering these issues, the author provided a national classification of threats to national security in the field of electricity, which is based on studies of domestic scientists. In the process of threat classification, potential threats to energy security have been identified and the opportunity for further research in the field of both threat detection and prevention, neutralization and elimination has been launched.

Використана література:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31, ст. 241.
2. Новицький Г.В. Теоретико-правові основи забезпечення національної безпеки України: монографія. Київ: Інтертехнологія, 2008. 496 с.
3. Довідник з політології. Національні інтереси. URL: http://slovník.com.ua/?grupa=3&id_sl=127.
4. Дмитриченко Л.И. Государственное регулирование экономики: методология и теория: монография. Донецк: УкрИТЭК, 2008. 330 с.
5. Концепція діяльності органів виконавчої влади у забезпеченні енергетичної безпеки України: затв. пост. Кабінету Міністрів України від 19 січня 1998 року. № 48
6. Використання та запаси палива у 2018 році: Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/energ/vz_pal/arh_vz_pal_u.htm (дата звернення: 17.10.2019).
7. Про електроенергетику: Закон України від 16 жовтня 1997 року № 575/97 ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 1. ст. 1
8. Скорик Г.И. Энергетическая составляющая экономической безопасности Украины: состояние и перспективы развития / Г.И. Скорик, М.Б. Швецова, О.И. Тревого. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. вип. № 24.4. с. 303–310.

9. Васильчак С.В. Угрозы энергетической безопасности – угрозы устойчивому мировому развитию / С.В. Васильчак, О.Р. Жидяк. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. вип. № 24.10. с. 164–168.
10. Словник Української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980). URL: <http://sum.in.ua/s/bezperebijnyj>.
11. Про ринок електричної енергії : Закон України від 13 квітня 2017 року № 2019- VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 27-28. ст. 312.
12. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України* 18.12.2016. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/c435-15/conv/page>.
13. Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 року № 605-р. URL: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/doccatalog/list?currDir=50358>.
14. Енергоатом Україна. *Видання національної атомної енергогенеруючої компанії «Енергоатом»* № 1 (46) 2018. с. 67.
15. Федірко І.П. Соціально-політичні конфлікти як об'єкт дослідження. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Філософія. Політологія*. 2005. 73–75. С. 63–65.
16. Симонов А.В. Внешнеполитические интересы в политической теории и практике. *Социология власти*. 2008. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vneshnepoliticheskie-interesy-v-politicheskoy-teorii-i-praktike>.
17. Якість електричної енергії : Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг. URL: <http://www.nerc.gov.ua/?id=19529>.
18. Рябець К.А.. Екологічне право України : навчальний посібник / К.А. Рябець. Київ : Центр учбової літератури. 2009. 438 с.
19. Про енергозбереження: Законі України від 01 липня 1994 року № 74/94-ВР. *Відомості Верховної Ради*. 1994. № 30. ст. 283.

Denis Moldovanov,

Graduate Student of the Department of Legal Support Commercial Activity of the Faculty № 6
Kharkiv National University of Internal Affairs